

elfde jaargang nummer 7 | 1970

KLEIO

UIT DE INHOUD:

Eindrapport van de Eindexamencommissie

VERENIGING VAN GESCHIEDENISLERAREN IN NEDERLAND (V.G.N.) BESTUUR

C. M. H. BOSCH, *voorzitter*, Borskilaan 7, Bloemendaal, tel. 023-261723.

DR. P. N. M. BOT, *vice-voorzitter*, Surinameweg 12, Nijmegen.

C. L. A. DANIËLS, *1e secretaris*, Apolloplantsoen 23, Zaandam, tel. 02980-65602.

DRS. A. J. M. VAN DER EERDEN, *2e secretaris*, Essesteijnstraat 4, Voorburg, tel. 070-863757.

DRS. B. VAN LINGEN, *penningmeester*, Van Weerden Poelmanlaan 196, Utrecht, postrekening 128701 t.n.v. de penningmeester van de V.G.N. te Utrecht.

G. J. ERDTSIECK, Cath. van Renneslaan 29, Almelo, tel. 05490-17652.

A. L. VERHOOG, Drakesteijn 8, Leiderdorp.

LEDENADMINISTRATIE

Aangifte en afschrijvingen van leden en informatie over contributiebetaling zenden aan: Administratie V.G.N., Mient 272, 's-Gravenhage, tel. 070-682998. Bij aangifte wordt verzocht mee te delen: naam, voorletters, eventueel titel, bevoegdheid, huisadres, telefoon- en netnummer, adres van de school waar men de hoofd-betrekking heeft.

COMMISSIES

DIDACTIEKCOMMISSIE

DR. P. VAN DER MEULEN, *voorzitter*, Nicolailaan 17, Bilthoven, tel. 030-783869.

J. G. TOEBES, *secretaris*, Groesbeekseweg 436, Nijmegen, tel. 08800-30383.

A. C. E. JANSE, *penningmeester*, Oranjelaan 13, Castricum, tel. 02518-53548, postrekening 1561752 t.n.v. penningmeester Didactiekcommissie V.G.N.

P. BAARDSE, Rotterdam.

DRS. J. H. BIERLING, IJmuiden.

A. P. DIJKSTRA, Meppel.

MEJ. DRS. H. L. A. FURNÉE, 's-Gravenhage.

W. H. MANNESSE, 's-Gravenhage.

COMMISSIE POSTACADEMIALE VORMING

De gegevens over de P.A.-commissie staan vermeld op de laatste tekstpagina van dit nummer.

COMMISSIES AD HOC

Voor inlichtingen over de commissies ad hoc – de Brugklascommissie, de Eind-examencommissie en de Mavocommissie – kan men zich wenden tot de 2e secretaris van de V.G.N., wiens adres hierboven vermeld staat.

KLEIO

Tijdschrift van de Vereniging van Geschiedenisleraren in Nederland, verschijnt tienmaal per jaar. Redactie: H. DE RUYTER, *voorzitter*, Koningin Wilhelminalaan 22, Leidschendam, tel. 01761-3657; MEJ. DRS. G. K. H. SCHURING, *secretaresse*, Lange Nieuwstraat 8, Utrecht, tel. 030-26764; A. P. DIJKSTRA, Meppel; DRS. B. VAN LINGEN, Utrecht; DRS. L. M. G. P. SMEETS, Bilthoven; DRS. S. Y. A. VELLENGA, Utrecht.

Abonnementen: voor leden gratis, voor niet-leden f 15,— per kalenderjaar.

Abonnementen opgeven aan: Administratie V.G.N., Mient 272, 's-Gravenhage, tel. 070-682998.

KLEIO DIDACTICA

Nummers te bestellen bij: Administratie V.G.N., Mient 272, 's-Gravenhage, tel. 070-682998.

Kleio en Kleio Didactica worden uitgegeven door de V.G.N. in samenwerking met de Stichting Onderwijs Oriëntatie, gevormd door de uitgevers J. M. Meulenhoff - J. Muusses - Nijgh & Van Ditmar - Spruyt, Van Mantgem & De Does - W. J. Thieme.

KLEIO

Tijdschrift van de Vereniging van Geschiedenisleraren in Nederland
(V.G.N.)

ELFDE JAARGANG - NUMMER 7 - AUGUSTUS 1970.

INHOUDSOPGAVE

	blz.
VOORWOORD.	256
SAMENSTELLING VAN DE COMMISSIE.	257
INSTALLATIE EN INSTRUCTIE.	258
WERKWIJZE VAN DE COMMISSIE.	259
WAT TOETSEN WIJ?	262
HOE TOETSEN WIJ?	266
BIJLAGE: Uit het interimrapport	273

- . . . -

VOORWOORD

Het moment is aangebroken: de eindexamencommissie van de V. G. N. is gereed gekomen met haar eindrapport. Opnieuw is nu het woord aan het bestuur en de leden van de Vereniging en aan hen daarbuiten die zich voor de eindexamenproblematiek interesseren.

Zij zullen moeten oordelen over de kwaliteit der ontwikkelingen binnen de commissie sinds de uitvoerige reacties op haar interimrapport. Ontwikkelingen die gekenmerkt zijn door een veel behoedzamer benadering van de problemen rondom de inhoud en de vorm van het eindexamen.

Die toegenomen behoedzaamheid is in de allereerste plaats een gevolg van de vele reacties op het werk der commissie. Maar zij zou zeker niet zo groot geworden zijn zonder het denkwerk en de overtuigingskracht van het lid Van der Meulen. Hem daarvoor danken is mij een groot genoegen.

De lezer van dit rapport zal geen bijlagen met examenmodellen meer aantreffen. De commissie is tot de overtuiging gekomen dat zij eerst moet streven naar instemming met de "theorie". Later kan zij of kunnen anderen zich dan buigen over de problemen van de "praktijk".

Rest mij te verklaren dat de vergaderingen van de commissie veelal gekenmerkt zijn geweest door bewogen discussies, maar evenzeer door een groeiend "esprit de corps". Eén van de grootste vraagstukken was het handhaven van een rustige werksfeer temidden van de vaak onheilspellende geluiden van buiten. In verband hiermee wil ik graag het bestuur van de V. G. N. danken, dat telkens weer de rust in de commissie bevorderde door zich heftig en met succes te keren tegen de departementale neiging tot overijlde en eenzijdige beslissingen.

drs. N. J. Maarsen,
voorzitter.

SAMENSTELLING VAN DE COMMISSIE sedert februari 1968

De volgende personen hadden tijdens de gehele periode of een gedeelte daarvan zitting in de commissie:

W. J. A. van den Berg te Heerlen (vanaf augustus 1969);
Drs. A. van Boven te 's-Gravenhage (gehele periode);
Dr. J. P. L. Brants te Rotterdam (gehele periode);
Dr. P. A. M. Geurts te Leiden (gehele periode);
Drs. J. J. Hage te Utrecht (februari 1968 - augustus 1969);
E. L. C. Kalle te Breda (gehele periode);
Drs. N. J. Maarsen te Gouda (gehele periode);
Dr. P. van der Meulen te Bilthoven (gehele periode);
W. Pabst te Rotterdam (vanaf maart 1968);
A. W. Parent te Deurne (gehele periode);
H. de Ruyter te Leidschendam (februari 1968 - april 1968 en vanaf augustus 1969);
Drs. D. T. Steenis te Amsterdam (februari 1968 - augustus 1969);
Dr. Th. H. J. Stoelinga te Tilburg (februari 1968 - augustus 1969);
H. C. Verschoor te 's-Gravenhage (februari 1968 - september 1969).

Voorzitter tijdens genoemde periode was de heer Maarsen, terwijl de heren Stoelinga (tot april 1969) en Van den Berg (vanaf augustus 1969) optraden als secretaris.

De mutaties in de commissie werden door omstandigheden van verschillende aard veroorzaakt. Zo trad de heer Stoelinga uit de commissie vanwege zijn benoeming tot voorzitter van de V. G. N. Om diezelfde reden had eerder ook de heer De Ruyter ontslag genomen, terwijl hij later na zijn uittreden uit het bestuur van de V. G. N. weer in de commissie zitting nam.

Anders lag het ontslag van de heer Verschoor. De motieven en de reacties werden gepubliceerd in Kleio 10e jaarg. nr. 12.

INSTALLATIE EN INSTRUCTIE.

De eindexamencommissie werd op 2 februari 1968 geïnstalleerd.

De toenmalige voorzitter van de V.G.N. Dr. Mr. C.W. van Voorst van Beest gaf de commissie de volgende instructie mee:

Het bestuur der Vereniging van Geschiedenisleraren in Nederland, overwegende de uitwerking van de Wet op het Voortgezet Onderwijs het noodzakelijk maakt zich opnieuw te bezinnen op doelstelling en vormgeving van eindexamens van het vak geschiedenis bij dit onderwijs, besluit een nader onderzoek te doen instellen en te dien einde een commissie in het leven te roepen (Huish. Regl. art. 14).

art. 1. De commissie wordt genoemd "eindexamencommissie" (E.E.C.).

art. 2. De commissie bestaat uit ten minste één bestuurslid en een nader vast te stellen aantal andere leden.

art. 3. Een der leden van de commissie wordt door het bestuur, de commissie gehoord, tot voorzitter benoemd.

art. 4. De commissie heeft tot taak doelstelling en vormgeving van de eindexamens in het vak geschiedenis bij het v.w.o., h.a.v.o. en m.a.v.o. te onderzoeken.

De commissie betreft in haar overwegingen onder meer:

- a. de plaats van het eindexamen geschiedenis in het geheel van de eindexamens;
- b. de plaats van het eindexamen geschiedenis in het geheel van het geschiedenisonderwijs;
- c. het doelstellingenrapport van de V.G.N.;
- d. de bestaande eindexamenreglementen;
- e. vorm en inhoud van vergelijkbare examens in het buitenland;
- f. de onderzoeken en inzichten van de bijeenkomsten der didactiekdocenten, de universiteiten, de pedagogische centra en de inspectie.

De resultaten van het onderzoek legt de commissie neer in een rapport.

art. 5. De commissie doet, bij monde van haar voorzitter, in de bestuursvergadering verslag van haar werkzaamheden, zo dikwijls de voorzitter der Vereniging of de commissie dit verzoekt.

art. 6. De commissie doet in Kleio regelmatig verslag van haar werkzaamheden.

art. 7. Indien in de commissie verschil van mening bestaat met betrekking tot haar opdracht, wordt dit meningsverschil met het Bestuur besproken en beslist het Bestuur.

- . . . -

WERKWIJZE VAN DE COMMISSIE

In haar eerste reeks vergaderingen besloot de commissie, na ampele discussie, tot een open en zo rustig mogelijk onderzoek 1). Deze zienswijze maakte het mogelijk dat voornamelijk door middel van mondelinge gedachtenwisseling een rapport zou kunnen ontstaan.

Daartoe werd tijdens de eerste oriënterende bijeenkomsten het werkprogramma opgesteld. Uit dit programma vloeide voort dat de commissie zich met de volgende aangelegenheden bezig hield:

1. een onderzoek naar de inhoud en de vorm van de eindexamens in het buitenland. De commissie slaagde hierin niet. Er kwamen wel gegevens binnen, maar deze waren te summier of gaven te weinig uitsluitsel over het niveau van de examens.

De commissie kwam tot de conclusie dat dit onderzoek te weinig resultaat opleverde en besloot het verder te laten rusten. Het onderwerp werd pro memorie op de agenda gehandhaafd.

2. een confrontatie van het doelstellingenrapport met het eindexamen mede getoet op de algemene doelstellingen van het onderwijs. In nauw verband hiermee werden de meest gewenste vormen van toetsing bestudeerd.

Begonnen werd met een onderzoek naar de mogelijkheid en wenselijkheid van toetsing op het eindexamen van de vaardigheden, genoemd in het rapport van de doelstellingencommissie. 2) Als resultaat hiervan besloot de commissie voor de zomervakantie van 1968 drie subcommissies in te stellen, die ieder een onderzoek deden naar de meest wenselijke vormen van toetsing van een aantal vaardigheden en tevens enkele toetsingsmodellen ontwierpen. De resultaten van het werk van de subcommissies werden in een aantal plenaire vergaderingen tussen oktober en december 1968 besproken.

In deze vergaderingen kregen de uitgangspunten van de commissie vaste vorm en werd tevens een groot aantal besluiten genomen.

Het was in het kader van genoemde openheid dat de commissie besloot de eerste uitkomsten van het onderzoek door middel van het uitbrengen van een interimrapport aan de leden van de V. G. N. voor te leggen. Tijdens de maanden maart en april 1969 werden in alle afdelingen van de V. G. N. op daartoe speciaal belegde bijeenkomsten de leden in de gelegenheid gesteld hun kritiek te uiten. 3) Ook in de sectie geschiedenis van de Academische Raad werd het Interimrapport besproken. 4)

Met de vergadering van 5 september 1969 hervatte de commissie haar werkzaamheden met het doel het definitieve rapport vast te stellen, daarbij gebruik makend van de aan haar toegezonden rapporten en overige documentaties. Naast de stukken - hierboven reeds genoemd - werd het interimrapport zo geconfronteerd met hetgeen te berde werd gebracht op de jaarvergadering van de V. G. N., de

stukken van de didactiek-conferenties, bestaande uit het artikel van de heer P. van der Meulen "Wat toetsen wij" 5) en de stellingen van de heren Van den Berg en Maarsen pro en contra een mondeling respectievelijk schriftelijk eind-examen 6), en de beantwoording van de enquête door de leden van de V.G.N., Om deze confrontatie te verwezenlijken nam de commissie het volgende procedure-besluit, daarbij uitgaand van een werkproces in fasen:

- 1e. Op basis van een schriftelijke verwerking van de reeds genoemde gegevens dienen de leden voorstellen in tot wijziging van de tekst - naar vorm en inhoud - van het interimrapport.
- 2e. Een redactiegroep stelt op basis van de individuele reacties een voorlopig eindrapport op.
- 3e. De leden krijgen opnieuw de gelegenheid individueel schriftelijk te reageren.
- 4e. De redactiegroep brengt eventuele veranderingen aan.
- 5e. De commissie komt in plenaire vergadering bijeen en neemt nu mondeling het rapport door, waarbij nogmaals wijzigingen in de tekst mogelijk zijn.
- 6e. Vervolgens aanvaarden of verwerpen (met daarbij duidelijk aangegeven meerderheids- en/of minderheidsstandpunten) de leden het eindrapport.
- 7e. De commissie biedt het rapport aan bestuur en leden van de V.G.N. aan.

Achtergrond van deze beslissing was de noodzaak om met besparing van kosten en tijd een zo doordacht mogelijk rapport uit te brengen.

Daar weldra bleek, dat de inzichten van de leden van de commissie een evolutie hadden doorgemaakt, werd het tevens duidelijk en wenselijk dat het eindrapport, zowel naar vorm als naar inhoud, geheel verschillend diende te worden ten opzichte van het interimrapport. 7)

De commissie achtte het van belang, dat ook de lezer in staat werd gesteld het wordingsproces van het eindrapport vanuit het interimrapport te volgen. Vandaar dat zij besloot het interimrapport (zonder de bijlagen) in het eindrapport op te nemen.

Om aan de wens naar duidelijkheid en openheid zo veel mogelijk tegemoet te komen, besloot de commissie tevens meerderheids- of minderheidsstandpunten zo duidelijk mogelijk in het rapport aan te geven.

De commissie kon - ondanks tegenslag - haar werkzaamheden in de paasvakantie van 1970 afsluiten.

Noten werkwijze van de commissie.

- 1) Zie Interimrapport (I.R.) pag. 273 vierde alinea. In dit rapport opgenomen als bijlage.

- 2) Kleio 8e jaargang nr. 6, pag. 175-183.
- 3) Zie hiervoor Kleio 10e jaargang nr. 6/7, pag. 224 - 248.
- 4) Kleio 10e jaargang nr. 6/7, pag. 255 - 262.
- 5) Kleio 11e jaargang nr. 6, pag. 211
- 6) Kleio 11e jaargang nr. 6, pag. 219-221
- 7) Zie het hoofdstuk "Wat toetsen wij?".

WAT TOETSEN WIJ ?

Bij haar poging tot het bepalen van de exameninhoud ging de commissie uit van het huidige examenprogramma; een examen derhalve over:

1. de historische ontwikkeling gedurende de laatste halve eeuw;
2. de ontwikkeling van de staatsinstellingen van het Koninkrijk der Nederlanden en hun structuur en functie;
3. ten minste zes uit de algemene en vaderlandse geschiedenis gekozen onderwerpen. 1)

Ook ging de commissie uit van resultaten van de doelstellingencommissie.

Zij meende met name dat structureel en/of processueel functionerende feitenkennis geëxamineerd moet worden.

Zij meende voorts dat eveneens onderzocht zou kunnen worden of de kandidaat in staat is

1. een historisch betoog op te bouwen;
2. kritisch kennis te nemen van ~~tekstuele~~ en niet-tekstuele informatie 2);
3. historische verschijnselen kritisch te waarderen 3);
4. gebruik te maken van hulpmiddelen. 4)

Na de verschijning van het interim-rapport bereikten de commissie vele reacties. De meest indringende "reactie" is naar het oordeel van de commissie het stuk dat Van der Meulen heeft opgesteld voor de didactiekconferenties 1969, "Wat toetsen wij?". 5)

Dit heeft op de meningsvorming in de commissie grote invloed gehad. Vooral drie gedachten hebben bevruchtend gewerkt:

die over de plaats van de feitenkennis,

die over de aard van de door de doelstellingen- en examencommissie opgesomde vaardigheden, en

die over de specifiek historische vaardigheid.

1. Feitenkennis.

Vele critici van het doelstellingsrapport hebben erop gewezen, dat - zeker naar het aantal bladzijden gerekend - de opstellers van het rapport meer belangstelling hadden gehad voor vaardigheden dan voor kennis. Dezelfde kritiek kreeg ook deze commissie te horen.

Zij geeft toe dat - ook weer naar plaatsruimte gerekend - de vaardigheden als toetsbaarheden veel nadruk hebben gekregen. Echter wil zij graag vaststellen dat zulks vooral het gevolg is geweest niet van minachting voor kennis, maar van langdurige strijd met de problematiek van de vaardigheden. Hoewel, ten overvloede, beklemtoont de commissie graag dat historische kennis en dus ook toetsing van de aanwezigheid daarvan, volstrekt onmisbaar is in het geschiedenisonderwijs. Met de schrijver vraagt de commissie zich af of een fijner onderscheid in soorten kennis kan worden gemaakt dan in het

doelstellingenrapport geschiedde, en of met behulp van het door Bloom c.s. 6) geleverde instrumentarium het mogelijk is niet alleen de gelaagdheid van de historische kennis vast te stellen, maar ook kennisniveau's die een rol kunnen spelen in de vaststelling van de verschillende examenniveau's (mavo-havo-vwo). In deze gelaagdheid van de kennis zouden immers zowel "de weetjes en feitjes" als de begrippen, theorieën, processen en structuren hun plaats krijgen.

Natuurlijk rijzen dan problemen van kwantiteit en kwaliteit. Hoeveel feiten, theorieën en begrippen moeten de kandidaten kennen? Hoe complex moet de kennis van processen en structuren zijn?

De problematiek brengt de commissie er toe het bestuur aan te bevelen een onderzoek te laten instellen naar de mogelijkheid om historische kennis te geleiden.

2. De door de commissie opgesomde vaardigheden.

Vier vaardigheden heeft de commissie in haar interimrapport opgesomd ter toetsing.

In zijn stuk heeft Van der Meulen getracht te bewijzen dat van deze de eerste twee alleen kunnen worden getoetst als algemene vaardigheden of als vormen van historische kennis. 7)

De commissie is door de bewijsvoering van Van der Meulen overtuigd. Zij stelt daarom voor deze twee algemene vaardigheden op het examen in de geschiedenis niet te toetsen.

Wel hecht de commissie waarde aan de beoefening van deze vaardigheden in het geschiedenisonderwijs.

Ten tijde van de voorbereiding van het interim-rapport is lang gediscussieerd over het gebruik van hulpmiddelen. Het is niet nodig deze discussie hier te herhalen. 8).

3. De specifiek historische vaardigheid.

Alle genoemde vaardigheden werden afgeleid uit een opsomming van algemene vaardigheden die tot stand gekomen is in het Onderwijskundig Studiecentrum 9).

Zoals reeds is gezegd, verloren deze "historisch" gemaakte vaardigheden hun algemene karakter. 10)

Van der Meulen heeft betoogd:

"Wanneer men vaardigheden wil toetsen zullen die inductief moeten worden afgeleid uit het voor het vak kenmerkende denken, oordelen en te werk gaan". 11)

Met hem is de commissie van oordeel, dat onderzocht moet worden, of de Nederlandse geschiedenisleraren het over het volgende eens kunnen worden: een kandidaat moet er op het examen blijf van geven, dat hij kan denken

in de categorie van de tijd.

De commissie stelt voor deze vaardigheid voorlopig als volgt te gelederen en te omschrijven. De kandidaat moet

1. de tijd kunnen hanteren als een formeel ordeningsschema;
2. kunnen inzien dat historische verschijnselen o.m. gebonden zijn aan de tijd waarin ze plaats vonden en derhalve moeten worden beoordeeld naar de maatstaven van die tijd;
3. verband kunnen leggen met onmiddellijk voorafgaande en volgende (als ook verder verwijderde) tijdstippen;
4. begrip hebben van problemen van continuïteit en discontinuïteit;
5. blijk geven te beseffen dat een gegeven volgorde niet veranderd of omgekeerd kan worden.

De commissie wil duidelijk stellen, dat zij het denken in de categorie van de tijd niet de enig denkbare historische vaardigheid acht, noch dat zij deze vaardigheid uitputtend heeft omschreven. Wel komt het haar voor, dat langs deze weg - die een weg van experimenten zal moeten zijn - een duidelijker omschrijving tot stand kan komen van wat men van de kandidaten mag eisen.

Daarom stelt zij het bestuur voor de toetsbaarheid van genoemde vaardigheid te onderzoeken.

NOTEN BIJ "WAT TOETSEN WIJ?"

- 1) Voor letterlijke tekst zie als voorbeeld voor toekomst examen-programme Jaarboek VWO-HAVO 1970 pag. A/212
Zie verder voor gevoerde discussie interimrapport pag. 275 en 276.
Met dien verstande dat in plaats van de naam van de heer Verschoor nu de naam van de heer Van den Berg komt. Overigens had de commissie geen behoefte aan heropening van de discussie.
- 2) Niet tekstuele is toegevoegd omdat de commissie het van belang acht dat ook audio-visueel materiaal en statistisch materiaal door de leerlingen kritisch gezien wordt.
- 3) Zie interimrapport pag. 275 en ook pag. 262 van P. van der Meulen "Wat toetsen wij?".
- 4) Dit punt heeft tot veel discussie aanleiding gegeven; deze discussie leidde niet tot unanieme aanvaarding. Zie het interimrapport pag. 275-277.
- 5) Het woord "reactie" staat tussen aanhalingstekens, omdat het stuk van Van der Meulen uiteraard niet was bedoeld als reactie.
Het heeft deze functie echter duidelijk gehad.
- 6) B. S. Bloom e. a., Taxonomy of educational objectives, 2 delen, Bloom, Handbook Cognitive I Affective II, Uitg. Logman Green Corp. New York-London en zie verder Van der Meulen, a.w. pag. 3, waar men een overzicht

vindt van de door Bloom c.s. opgesomde cognitieve vaardigheden.

7) De commissie verwijst voor de bewijsvoering naar Van der Meulen, a.w. pag. 274 e.v.

8) Zie interimrapport pag. 275-277.

Wel wil de commissie eraan herinneren, dat zij unaniem besloot met hulpmiddelen - gedefiniëerd als "middelen om informatie, vooral achtergrondinformatie te verkrijgen ten einde goed voorbereid te zijn voor de beantwoording van vragen die (aan de kandidaat) mondeling of schriftelijk gesteld worden, zulks al dan niet naar aanleiding van een tekst" - op het examen een proef te nemen (het doel van deze proef moest zijn na te gaan, of op deze manier de kandidaat de hem gestelde vragen beter zou kunnen beantwoorden dan het geval zou zijn zonder aanwezigheid van hulpmiddelen).

Onder hulpmiddelen, waarvan de leerlingen moeten leren gebruik te maken, rekent de commissie het volgende.

1. een historisch woordenboek: hierbij denkt de commissie aan een aangepaste "Ploetz" of een aangepast deel 10 van de Sesam-wereldgeschiedenis (en voor de bijzondere onderwerpen ook aan deel 9); in elk geval zou moeten worden vermeden dat ook allerlei historische begrippen in een dergelijk woordenboek een plaats zouden krijgen (overigens is de commissie van oordeel dat het van groot belang is, indien t.z.t. een lijst van algemene historische begrippen tot stand komt: zij denkt daarbij aan de lijst die is opgesteld in Kleinknecht W., Krieger H. en Lohan W., Aufgabe und Gestaltung des Geschichtsunterrichts, 1963, pag. 356 e.v.);
2. een historische atlas;
3. een aardrijkskundige atlas;
4. een Nederlands woordenboek.

De commissie is zich er overigens van bewust dat het samenstellen van een historisch woordenboek en van een algemene-begrippenlijst veel inspanning en ruime steun van de overheid zal vragen.

9) Zie het doelstellingenrapport, pag. 168-9.

10) De 3e vaardigheid is niet verder behandeld (zie noot 3).

11) Zie Van der Meulen, a.w., pag. 10 e.v.

HOE TOETSEN WIJ?

Aangezien op het eindexamen in de geschiedenis zo nauwkeurig mogelijk dient te worden vastgesteld hoever de kandidaten het in dit vak hebben gebracht, zal de wijze van toetsing die daartoe het meest geëigend is de voorkeur moeten genieten. Alvorens hieromtrent op goede gronden een oordeel kan worden uitgesproken zijn experimenten noodzakelijk.

Daaraan voorafgaande lijkt het gewenst:

- I. verschillende vormen van eindexamen op hun eigen merites te beoordelen;
 - II. voordelen en bezwaren die deze vormen voor het toetsen van voor de geschiedenis relevante kennis en vaardigheden met zich brengen te omschrijven.
- Teneinde dit te kunnen doen, zal het noodzakelijk zijn de inhoud en de aard van het vak, voor zover die voor het eindexamen van betekenis zijn, te analyseren.

I. Verschillende vormen van eindexamen, op hun eigen merites beoordeeld.

Om te beginnen kan onderscheid worden gemaakt tussen de typen van vragen die aan de kandidaten kunnen worden gesteld. Zo kan verschil worden geconstateerd tussen gesloten vragen (a) en open vragen (b).

Onder gesloten vragen worden vragen verstaan waarop de antwoorden, die niet vrij kunnen worden geconstrueerd, als regel slechts goed of fout kunnen zijn. Het zijn bijvoorbeeld: keuzevragen, waarbij de kandidaat het goede antwoord uit een aantal hem ter beoordeling voorgelegde oplossingen dient te kiezen; rangschikkingsvragen, waarbij een aantal gegevens in de juiste volgorde geplaatst moeten worden en combinatievragen, waarbij als regel in twee kolommen geplaatste gegevens op de juiste wijze samengevoegd moeten worden. Wanneer men er naar streeft de kandidaten volgens dezelfde normen te beoordelen, teneinde de cijfers zoveel mogelijk gelijkwaardig te doen zijn, zijn deze vragen bij uitstek geschikt. Men kan bovendien met goed gestelde gesloten vragen - in tegenstelling tot wat soms wordt aangenomen - veel meer toetsen dan kennis van de eenvoudigste feiten. Er kan ook mede worden onderzocht of de kandidaat zich kennis van meer complexe en abstracte zaken heeft verworven en of hij die kennis begrijpt, kan toepassen en reorganiseren. Indien men voorts nauwkeurig kan omschrijven wat hieronder verstaan moet worden, valt aan te nemen dat eveneens met gesloten vragen zou kunnen worden vastgesteld of de examinandus kan denken, te werk gaan en oordelen op een voor bepaald vak kenmerkende wijze. Zekerheid hieromtrent zou echter pas na experimenten op grond van een als boven bedoelde nauwkeuriger observatie kunnen worden verkregen.

Onder open vragen dient men die te verstaan waarop in enkele woorden of zinnen dan wel in de vorm van een uiteenzetting door de examinandus zelf

geformuleerde antwoorden moeten worden gegeven. Voor de beoordeling van de kandidaat kunnen deze door hem geconstrueerde antwoorden waardevol materiaal leveren. Bij vakken of onderdelen van vakken waar geringe nuanceringen in de formulering een aanzienlijk verschil kunnen maken, lijken deze vragen boven die van het gesloten type te moeten worden gesteld.

Maar of de laatste veronderstelling juist is kan eveneens slechts door het uitvoeren van experimenten nauwkeuriger worden bepaald.

Men zou al verder denkend over de wijze van examineren onderscheid kunnen maken tussen vormen die van geheel andere aard zijn, dan bovengenoemde en die men als organisatiepatronen zou kunnen omschrijven. Te noemen zouden zijn een centraal examen (c) waarvan de opgaven voor het gehele land gelijk zouden luiden en een niet-centraal examen (d) waar één leraar of de leraren van één school of van één groep van scholen de opgaven samenstellen.

Een voordeel van een centraal examen zou zijn, dat de prestaties van alle kandidaten in Nederland meer gelijkwaardig beoordeeld kunnen worden. Daar naast zou het ook voor de leraren een toets kunnen zijn of hun onderwijs op het gewenste niveau ligt 1).

Wil men dit voordeel, dan is het noodzakelijk:

- ten eerste : dat nauwkeurig wordt omschreven welke stof met alle eindexamenkandidaten dient te worden behandeld;
- ten tweede : dat duidelijk wordt vermeld welke, voor het vak relevante vaardigheden worden geëist; en
- ten derde : dat de examenprestaties zoveel mogelijk volgens eenzelfde normensysteem beoordeeld worden.

Een niet-centraal examen, waarvoor de afspraken omtrent de te behandelen stof minder gedetailleerd behoeven te zijn, heeft als voordeel de mogelijkheid tot een meer persoonlijke werkwijze van de leraar en de leerling. Bovendien kan bij deze toetsingsvorm een duidelijk verband worden gelegd tussen de wijze waarop de stof behandeld is en de aan de examinandus voor te leggen vragen. Ten aanzien van de kwestie of aan een centraal of een niet-centraal examen de voorkeur moet worden gegeven, zal ook de inhoud en de aard van het vak (of een onderdeel daarvan) van grote betekenis zijn. Hebben wij ten aanzien van de onder (a) en (b) omschreven vormen in het bijzonder gelet op de manier waarop de vragen gesteld en de opdrachten gegeven kunnen worden en met betrekking tot (c) en (d) vooral aan de organisatievorm van de examens gedacht, zo willen we tenslotte nog aandacht besteden aan de wijze waarop de kandidaten aan hun opdrachten vorm kunnen geven, daarbij vooral denkend aan een schriftelijk (e) en een mondeling examen (f). Ten gunste van een schriftelijke toetsing zou men kunnen aanvoeren, dat deze aan leerlingen die door een bepaalde karakter- of geestesstructuur op een mondeling examen beneden hun kunnen

blijven, betere kansen biedt.

Hoewel de tegenstelling die door prof. Heymans is gemaakt tussen "primair" en "secundair" reagerende typen verouderd is, staat toch wel vast dat er examinandi zijn die door een combinatie van overigens in het geheel niet samenhangende eigenschappen zich beter en gemakkelijker schriftelijk dan mondeling kunnen uiten. Voorts zou men voor een schriftelijk examen kunnen laten pleiten dat voor de beoordeling van de resultaten ervan de examinatoren de gecommiteerde over meer tijd en rust beschikken.

Met name voor vakken waarvan kennis van meer en minder complexe en abstracte zaken wordt geëist en waarbij voor het vak relevante vaardigheden niet steeds even gemakkelijk kunnen worden beoordeeld, kan een schriftelijke toetsing een beter verantwoord cijfer tengevolge hebben. Verder zou een schriftelijk eindexamen de kandidaat de gelegenheid bieden meer dan bij een mondeling zijn betoog structuur te geven 2).

Voor een mondeling examen is het voordeel vooral gelegen - behalve in de omstandigheid dat de kandidaten die door hun karaktereigenschappen en geestesstructuur hier tot hogere prestaties worden gestimuleerd nu hun beste kansen krijgen - in het flexibele karakter dat aan deze vorm van toetsing eigen kan zijn. Wanneer bijvoorbeeld een vraag voor een kandidaat niet geheel duidelijk is (en zulke vragen zullen er blijven, omdat ze van te voren niet op significante aantallen leerlingen kunnen worden getoetst) kan de examiner dit onmiddellijk herstellen. Wanneer voorts een examinandus op een vraag het antwoord schuldig blijft door gebrek aan kennis of inzicht, kunnen hem direct andere gesteld worden (en al zal zo'n niet beantwoorde vraag het cijfer terecht ongunstig beïnvloeden, de mogelijkheid dat de examinandus tijdens het examen niet voldoende kans heeft gekregen te tonen wat hij wel weet en wel kan is in ieder geval geringer). Een ander voordeel is verder dat de stemnuance en de nadruk die op bepaalde woorden wordt gelegd er soms toe kunnen bijdragen dat het niveau van de kandidaat nauwkeuriger kan worden bepaald. Ook van deze imponderabilia geldt immers dat ze toch voor een bepaald vak of vakonderdeel "gewicht" in de schaal kunnen werpen. Het schijnt de commissie evenwel onmogelijk door experimenten de vormen (e) en (f) nauwkeurig te vergelijken. Van alle hierboven beschreven vormen van eindexamen schijnt dus te gelden dat er zowel voor- als nadelen aan verbonden zijn. Aangezien het echter duidelijk is dat slechts in theorie een onderscheid kan worden gemaakt tussen alle zes genoemde vormen, maar dat in de praktijk combinaties tot stand gebracht zullen dienen te worden, ligt de gedachte voor de hand die combinaties te kiezen, die de beste kansen op een zo zuiver mogelijke beoordeling van alle kandidaten beloven te bieden. Daarbij valt nog op te merken dat sommige combinaties weinig zinvol schijnen indien men het met de gegeven omschrijving van de eraan verbonden voor- en nadelen eens kan zijn en andere zich in het licht daarvan als vanzelf presenteren. Weinig zinvol schijnt bijvoorbeeld een centraal mondeling exa-

men met vragen van het open type of een niet centraal mondeling examen met vragen van het gesloten type.

Als zinvol kunnen daarentegen worden beschouwd:

- A. een centraal schriftelijk examen met gesloten vragen;
- B. een centraal schriftelijk examen met open vragen;
- C. een niet-centraal mondeling examen met open vragen;
- D. een niet-centraal schriftelijk examen met open vragen;
- E. een niet-centraal schriftelijk examen met gesloten vragen; 3).

II. De verschillende vormen van eindexamen, in betrekking tot het vak geschiedenis.

In het eindexamenprogramma wordt voorgeschreven dat bestudeerd moeten zijn:

- 1. keuze-onderwerpen;
- 2. de laatste halve eeuw;
- 3. onze staatsinstellingen. 4)

Ten aanzien van deze gehele stof zal kunnen worden getoetst of de kandidaat zich historische kennis heeft verworven, of hij de verworven kennis begrijpt en of hij deze kennis vermag toe te passen en te reorganiseren.

Voorts zal beoordeeld dienen te worden of hij op een voor de geschiedenis kenmerkende wijze kan denken, te werk gaan en oordelen.

- 1. Daar de keuze-onderwerpen uiteraard van school tot school en op eenzelfde school veelal van kandidaat tot kandidaat kunnen verschillen, zal de bij dit onderdeel verkregen kennis bezwaarlijk centraal geëxamineerd kunnen worden. Aan een (centrale) toetsing van bij dit onderdeel verworven vaardigheden valt al evenmin te denken, zolang deze vaardigheden niet nauwkeurig kunnen worden omschreven. Daar ze vervolgens op een persoonlijke keuze van de kandidaat kunnen berusten en verder bijvoorbeeld de werkwijze, het bepalen van de omvang en de diepgang van de studie mede door hem bepaald kunnen zijn, zal zo ergens dan hier, de open vraag zijn nut en voordeel kunnen bewijzen. Of dit vooralsnog dus in geen geval centraal te examineren onderdeel bij voorkeur schriftelijk dan wel mondeling getoetst zou dienen te worden, vermag de commissie niet met zekerheid vast te stellen. Zij is geneigd te geloven dat door mondelinge toetsing het examen de flexibiliteit zou kunnen verkrijgen die bij dit onderdeel bij uitstek zou passen. Maar omdat ze er zich van bewust is dat kandidaten die zich gemakkelijker schriftelijk dan mondeling uitdrukken, dan duidelijk in het nadeel zouden zijn en de beoordeling op een minder rustige wijze zou kunnen geschieden, wil ze de mogelijkheid van een niet-centraal schriftelijk examen voor bijvoorbeeld een aantal kandidaten niet bij voorbaat verwerpen.

Ten aanzien van onderdeel 1 verwerpt de commissie derhalve vorm A en B en plaatst ze de overblijvende vormen voorlopig in de volgende rangorde van voorkeur: C., D., E.

I.5)

Ten aanzien van de laatste halve eeuw en de staatsinrichting schijnt het gemakkelijker dan bij de keuzeonderwerpen het geval is, tot nauwkeurige afspraken te komen omtrent de stof die door alle kandidaten bestudeerd zal moeten zijn; de eerste voorwaarde, zoals wij zagen, voor een centraal examen. Bij nadere overweging evenwel rijzen er ook hier grote bezwaren. De leraar immers wordt bij de behandeling van dit onderdeel geconfronteerd met een zo onoverzichtelijke en wetenschappelijk gezien nog zo weinig geordende en verwerkte hoeveelheid informatie dat een persoonlijke keuze inzake de te trekken grote lijnen en uitvoeriger te bestuderen gedeelten onvermijdelijk schijnt. Het lijkt bezwaarlijk uit deze overvloed van gebeurtenissen en ontwikkelingen een gedeelte af te zonderen dat "minimum-leerstof" zou kunnen worden genoemd en op vanuit het vak gezien verantwoorde gronden van alle kandidaten zou moeten worden geëist. Eveneens lijkt het ondoenlijk om op niet willekeurige wijze onderwerpen uit de 20e eeuw af te zonderen. Zou men omtrent de te bestuderen stof geen afspraken willen maken, maar alleen willen vaststellen welke vaardigheden de kandidaten zich bij hun studie van dit onderdeel verworven hebben dan geldt ten aanzien van deze eis hetzelfde voorbehoud als met betrekking tot het eerste onderdeel is geformuleerd: deze vaardigheden dienen dan eerst zo nauwkeurig omschreven te worden dat ze toetsbaar zijn. De commissie is verder van oordeel dat ten aanzien van onderdeel 2 experimenten zouden moeten uitwijzen welke voor- en nadelen eventueel aan het

II.5)

Ten aanzien van de laatste halve eeuw is het mogelijk tot nauwkeurige afspraken te komen over stof die door alle kandidaten bestudeerd zal moeten zijn; de eerste voorwaarde, zoals wij zagen, voor een centraal examen.

Als wij er n.l. van uitgaan, dat naast een schriftelijk centraal examen een schoolonderzoek zal worden afgenomen over het totale examenprogramma, kan een beperkt gedeelte van de leerstof een duidelijke omschrijving krijgen, zodat schriftelijke toetsing daarvan mogelijk wordt.

Dit gedeelte van de leerstof zal niet een minimumprogramma over de gehele leerstof moeten zijn, maar het zal moeten bestaan uit een beperkt aantal onderwerpen die uit die leerstof gekozen worden.

In de praktijk zal dit betekenen, dat elk jaar voor het examen dat twee jaar later zal afgenomen worden een beperkt aantal onderwerpen wordt opgegeven waarover dan een schriftelijk examen zal afgenomen worden.

Bij deze onderwerpen zal moeten worden aangegeven welke aspecten in elk geval aan de orde moeten komen en misschien kan er zelfs een bescheiden literatuuropgave aan toegevoegd worden. Of bij dit examen gebruik moet worden gemaakt van open of gesloten vragen moet nader bekeken worden. Wel meent de commissie, dat voorlopig open vragen de voorkeur verdienen, daar de techniek van het opstellen van gesloten vragen (b.v. multiple choice) zich nog in een experimenteel stadium bevindt.

Wellicht is het mogelijk later een combinatie te maken van open en gesloten vragen.

stellen van open of gesloten vragen verbonden zouden kunnen zijn.

Ze gelooft echter dat al zijn bij dit onderdeel de voordelen van open vragen minder evident dan bij onderdeel 1, aangezien bij de keuze-onderwerpen de spreiding van de bestudeerde stof en de persoonlijke nuancering van de werkwijze toch waarschijnlijk sterker zal worden geaccentueerd dan bij de behandeling van de laatste halve eeuw, gezien hetgeen er reeds gezegd is over de aan de behandeling van de laatste halve eeuw verbonden moeilijkheden, ook hier vooralsnog de open vraag grotere voordelen biedt.

Ten aanzien van de vraag of aan mondelinge dan wel aan schriftelijke toetsing de voorkeur moet worden gegeven refereert zij aan hetgeen onder 1. is opgemerkt.

Het uitgangspunt voor de vragen over een bepaald onderwerp kan o. a. een niet al te lange tekst zijn, die de leerling weer terugbrengt in de sfeer van het door hem bestudeerde onderwerp. Het is verder niet nodig, dat elk jaar alle onderwerpen nieuw zijn.

Het zou b. v. zo geregeld kunnen worden, dat vier onderwerpen worden opgegeven voor het v. w. o. en h. a. v. o., drie voor het m. a. v. o. -4 en twee voor het m. a. v. o. -3, dat het examen zich uitstrekt over twee daarvan en dat deze onderwerpen door nieuwe worden vervangen.

Dat na een aantal jaren dezelfde of ongeveer dezelfde onderwerpen terugkeren, hoeft geen bezwaar te zijn, daar de vraagstelling een andere kan zijn. Op deze wijze wordt de vrijheid van de leraar slechts in zoverre beperkt als nodig is voor een gedeeltelijke uniforme beoordeling van de leerlingen.

Bovendien zal deze beperking minimaal zijn als onderwerpen worden gekozen, die in het algemeen toch wel behandeld worden.

De uniforme beoordeling die zo bereikt wordt, is noodzakelijk wil men bij het systeem van keuzevakken tot een gelijkwaardigheid van alle vakken komen, al was het alleen maar in de ogen van de leerlingen.

Ziet men als gevaar, dat het onderwijs vooral gericht zal zijn op de opgegeven onderwerpen, dan moet gesteld worden, dat de leraar verantwoordelijk is voor zijn onderwijs.

Het schriftelijk examen is toch niet de enige beoordeling van de leerling; er is ook het schoolonderzoek en voor de beoordeling daarvan draagt de leraar de verantwoordelijkheid.

Bovendien moet toch erkend worden, dat een mondeling examen ook geen garanties biedt tegen het afwerken van een minimumprogramma. Het examen moet een middel zijn om te meten wat de leerlingen bereikt hebben en niet een middel om de leraar tot goed onderwijs te brengen.

Unaniem zijn de leden van de commissie van oordeel, dat moet worden geëxperimenteerd met (nieuwe) vormen van C., D. en E. In beginsel zijn zij van mening, dat ook geëxperimenteerd moet worden met de vormen A. en B. 6) Een deel van de commissie vreest echter dat dergelijke experimenten ook wel eens te gemakkelijk kunnen worden ondernomen.

Het is dan ook duidelijk dat in deze experimenten als in alle experimenten de leraren geschiedenis als direct betrokken medezeggenschap dienen te hebben in planning en evaluatie. (Ofschoon er wel twijfel aan bestaat of alle experimenten wel op de juiste wijze worden geëvalueerd.)

Noten bij "Hoe toetsen wij".

1) Vóór deze zienswijze waren:

de heren Brants, Geurts, Kalle, Maarsen, Pabst, Parent en De Ruyter; terwijl de heren Van den Berg, Van Boven en Van der Meulen genoemde opvatting verwierpen.

2) De heren Van den Berg, Van Boven, Van der Meulen, Pabst en De Ruyter menen echter dat de mogelijkheid van structurering gelijkelijk geldt voor zowel de schriftelijke als de mondelinge vorm.

3) De commissie is van mening dat combinaties van bovengenoemde vormen mogelijk zijn.

4) Onderdeel 3 kan niet als een geïsoleerd deel van het examen-programma beschouwd worden. In de toelichting op het examen-programma wordt er op gewezen, dat dit geïntegreerd moet worden in het geschiedenis-onderwijs.

5) De meerderheid van de leden van de commissie, de heren Van den Berg, Van Boven, Geurts, Maarsen, Van der Meulen, Pabst en de Ruyter spraken zich uit voor de opvattingen neergelegd in tekst I, terwijl de minderheid van de leden van de commissie de heren Brants, Kalle en Parent de strekking van tekst II ondersteunden.

6) Het boven weergegeven minderheidsstandpunt zou daarbij als een werkhypothese kunnen fungeren.

Bijlage:

UITGANGSPUNTEN; INHOUD EN VORM VAN HET EINDEXAMEN

Bij het bepalen van de hieronder volgende uitgangspunten is de commissie ervan uitgegaan dat volgens de wet op het voortgezet onderwijs alle vakken gelijkwaardig zijn.

1. Van de aanvang af hebben de plannen van het departement van O. en W. met betrekking tot de vorm van de toekomstige eindexamens in de discussies van de commissie een rol gespeeld. Met name de eventuele invoering van een centraal schriftelijk examen geschiedenis heeft de gemoederen danig bezig gehouden. Reeds in de eerste vergadering merkte een van de leden op, dat, indien moest worden uitgegaan van de realiteit dat een schriftelijk eindexamen onvermijdelijk was, het beter zou zijn, dat de commissie zich voornamelijk zou oriënteren op deze vorm van examen.

Deze opmerking veroorzaakte een langdurige discussie over de vraag of de commissie zich in zijn werkzaamheden moest laten leiden door de plannen en geruchten van het "eindexamenfront" en of zij zeer snel, voordat het departement de eindexamenreglementen zou publiceren, haar rapport gereed moest hebben. Uiteindelijk werden deze gedachten verworpen: de commissie besloot tot een open en zo rustig mogelijk onderzoek.

Het begrip openheid werd door de commissie als volgt omschreven:

openheid bestaat hierin, dat alle meningen binnen de commissie over de voordelen van alleen een schriftelijk, alleen een mondeling of een gemengd examen tegenover elkaar zullen worden afgewogen. Datgene dat als beste resultaat van de besprekingen naar voren komt, zal als voorstel van de commissie aan het bestuur van de V.G.N. worden aangeboden.

Dit hield enerzijds de mogelijkheid van een advies van alleen een mondeling examen in, anderzijds het principieel betrekken van de mogelijkheid van het schriftelijk examen bij het gehele onderzoek.

2. De commissie is ervan uitgegaan dat het huidige examenprogramma voor wat de inhoud betreft (de bestudering van de twintigste eeuw en de bijzondere onderwerpen) ongeveer gehandhaafd zal blijven. Wat betreft de wijze waarop het examen zal worden afgenomen, is de commissie ervan uitgegaan dat deze voor mavo, havo en vwo gelijk zal zijn, zij het dat het niveau en eventueel de tijdsduur van de examens zullen verschillen.

De confrontatie van het doelstellingenrapport met het eindexamen heeft, zoals reeds is aangegeven, de commissie lange tijd bezig gehouden.

De commissie kanaliseerde de discussie door wat de inhoud van het examen

betreft, niet alleen uit te gaan van het bovenvermelde eindexamenprogramma, maar ook door zich te conformeren aan het doelstellingenrapport, par. 3, sub par. A en B (blz. 169-174); en wat de vorm ervan betreft zich te conformeren aan hetzelfde rapport, par. 3, subpar. C (blz. 174 - 183). Dit conformeren moet niet in de strenge betekenis van het woord worden genomen en meer verstaan worden in de zin van "aanvaarden als werkhypothese".

Zo was het van het begin af duidelijk, dat ten aanzien van het eerste gedeelte van het rapport een blijvend verschil van mening bestond over de omvang en de betekenis van parate kennis voor het inzicht op het examen; en dat ten aanzien van het tweede gedeelte er diepgaande meningsverschillen waren over de waarde die men in de specifiek historische werksituatie aan de verschillende vaardigheden moest toekennen.

3. Ieder commissielid behandelde in de vergadering een van de vaardigheden van het doelstellingenrapport, daarbij uitgaande van de volgende 4 vragen:

1. moet de vaardigheid in de geschiedenislessen worden aangeleerd;
2. zo ja, moet dan over de mate waarin de leerling deze vaardigheid beheerst een oordeel worden gegeven aan het einde van zijn schoolcarrière;
3. zo ja, moet de leerling over de mate waarin hij de vaardigheid beheerst blijk geven op het eindexamen;
4. kan dit dan gebeuren tijdens het eindexamen zoals het huidige V. H. M. O. dit nú kent.

Nadat alle vaardigheden in uitvoerige discussies de revue waren gepasseerd, bleek dat verschillende naar eenparig oordeel van de commissie niet in aanmerking kwamen om op welk examen dan ook getoetst te worden. Er bleven enkele vaardigheden over voor nader onderzoek in de genoemde subcommissies. De subcommissies baseerden hun werkzaamheden op de volgende uitgangspunten:

1. het huidige examenprogramma blijft in grote lijnen gehandhaafd;
2. nader onderzocht moet worden of op het examen de volgende vaardigheden moeten en kunnen worden getoetst:
 - a. het gebruik van hulpmiddelen om informatie te verkrijgen (vaardigheid d, Rapport blz. 177)
 - b. het kritisch kennis nemen van geschreven teksten (vaardigheid e, Rapport blz. 178);
 - c. het oordelen over personen en toestanden (vaardigheid g, Rapport blz. 179-181);
 - d. het stellen en oplossen van problemen (vaardigheid h, Rapport blz. 181-182);

e. het opbouwen van een betoog in woord en geschrift (vaardigheid i, Rapport blz. 182 - 183);

3. nader onderzocht moet worden, of de laatste halve eeuw zowel een schoolsgewijze als een "centrale" toetsing toelaat;
4. de bijzondere onderwerpen kunnen alleen schoolsgewijze worden getoetst;
5. schriftelijke en mondelinge toetsing hebben elk hun eigen merites en nadelen;
6. nader onderzocht moet worden, in hoeverre de toetsing naar de inhoud zo moet zijn, dat de doelstellingen van het geschiedenisonderwijs (Rapport blz. 169 t/m 173 bereikt worden.)

De rapporten van de subcommissies leverden vele ideeën en concrete toetsingsmodellen op. De commissie kon het nu spoedig eens worden over de volgende vaardigheden die op het eindexamen getoetst moeten worden:

- 1) het logisch kunnen opbouwen van een historisch betoog;
- 2) het kritisch kennis kunnen nemen van textuele informatie.

De overgrote meerderheid van de commissie wenste eveneens toetsing van 3) het kritisch kunnen waarden van historische verschijnselen (personen, overtuigingen, toestanden enz.) op grond van de door de kandidaat verworven kennis.

4. Kon over al deze zaken binnen de commissie een grote mate van overeenstemming gevonden worden, veel moeilijker was dit bij de kwestie van de hulpmiddelen. Naar aanleiding van de vraag of kandidaten op het examen al dan niet hulpmiddelen zouden mogen gebruiken, deden zich duidelijk meningsverschillen voor over de inhoud van het examen.

Een minderheid, te weten de heren Van Boven, Pabst en Verschoor, stelt zich op het standpunt dat het AVO en ook het VWO in eerste instantie kennis van het verleden moet bijbrengen om inzicht te krijgen in de moderne tijd en zelfs wat het VWO betreft niet te zeer moet vooruitlopen op universitair historisch onderwijs. Zeker waar het de periode van de laatste halve eeuw betreft (waar "kennis van de historische ontwikkeling van de laatste halve eeuw" gevraagd wordt, - door genoemde minderheid geïnterpreteerd als een globaal overzicht-) moet de hoeveelheid parate kennis zo groot zijn, dat de kandidaat in staat is op het examen zonder hulpmiddelen de gestelde vragen al of niet naar aanleiding van een tekst te beantwoorden.

Bij het examen over de bijzondere onderwerpen zou, volgens deze minderheid incidenteel gebruik gemaakt kunnen worden van hulpmiddelen, n.l. als de door de docent gevolgde didaktiek zulks mogelijk of wenselijk maakt.

Een ruime meerderheid van de commissie gaat uit van de principe van de

thematische benadering van de stof niet alleen bij de bijzondere onderwerpen, maar ook bij de behandeling van de laatste halve eeuw. Zij is van mening dat het zich eigen maken van een historische attitude, een historische denktrant door middel van genoemde thematische methode belangrijker is dan het verwerven van een grote hoeveelheid parate kennis. Bovendien acht deze meerderheid het in het kader van het VWO zeker verantwoord methoden en een mentaliteit bij te brengen die in zekere zin preluderen op het universitair onderwijs. In verband hiermee acht zij het van grote betekenis dat de kandidaten op het examen hulpmiddelen binnen hun bereik hebben, die zij in de loop van hun schooltijd hebben leren gebruiken.

Bij deze discussie deed zich een andere principiële kwestie voor die de meningen verdeeld hield. Een minderheid bestaande uit de heren Van Boven en Verschoor meent dat de vrijheid van de leraar op ernstige wijze zal worden aangetast, als op het examen te expliciet enkele vaardigheden zullen worden getoetst. Zij meent dat het geschiedenisonderwijs alle in de laatste alinea van punt 3 genoemde vaardigheden bij moet brengen, die tijdens hetzelfde examen getoetst kunnen, maar niet behoeven te worden. Een extra beperking van de vrijheid van de leraar ziet deze minderheid nog als het toetsen van een bepaalde vaardigheid op een speciale manier (b. v. schriftelijk) door de overheid zal worden voorgeschreven. Tenslotte is zij van mening dat het rendement van het geschiedenisonderwijs mede afhankelijk is van de mogelijkheid tot ontplooiing van de persoonlijkheid van de docent. De meerderheid acht de bezwaren tegen een zekere beperking van de vrijheid van de leraar niet geheel relevant. Zij is zelfs van mening dat een zekere beperking het voordeel kan hebben, dat de leerlingen verplicht worden vaardigheden te verwerven die een hoger rendement van het onderwijs garanderen.

Zij vindt dat meer stringente voorschriften (door de minderheid ervaren als een "benauwend keurslijf") de ontplooiing van de persoonlijkheid van de docent niet in de weg staan, integendeel juist meer diepgang aan het onderwijs en het examen kan geven. 1)

Tenslotte ziet deze meerderheid in het algemeen vooral mogelijkheden voor nieuwe vormen van examen, die beter beantwoorden aan de eisen van het geschiedenisonderwijs in de huidige tijd.

Ondanks deze meningsverschillen kwam de commissie min of meer tot overeenstemming over de kwestie van de hulpmiddelen. Allereerst werd unaniem het begrip hulpmiddelen als volgt omschreven:

hulpmiddelen zijn middelen voor de kandidaat om vrijblijvend informatie te verkrijgen, vooral als achtergrond-informatie, om mede daardoor goed voorbereid te zijn voor de beantwoording van vragen die hem mondeling of schriftelijk gesteld worden al of niet naar aanleiding van een bron of tekst.

Onder hulpmiddelen rekent de commissie onder meer:

- a. een "historisch woordenboek" (niet bevattende een verklaring van algemene historische begrippen. Het is van groot belang te komen tot een minimumlijst van algemene begrippen die betrekking hebben op de examenstof).

- b. een historische atlas;
- c. een geografische atlas;
- d. een Nederlands woordenboek.

Een grote meerderheid van de commissie acht het van zeer groot belang dat de leerlingen op de hoogte gesteld worden van het bestaan van hulpmiddelen en dat zij ervan gebruik maken.

Een meerderheid acht het eveneens van essentiële betekenis, dat tijdens het examen bepaalde hulpmiddelen onder het bereik van de kandidaten zijn, zodat zij de vragen beter kunnen beantwoorden en de opdrachten beter kunnen uitvoeren. De commissie acht het vervolgens niet noodzakelijk het gebruik van hulpmiddelen afzonderlijk te toetsen, ook al omdat dit grote problemen oproept voor hen die de vragen en opdrachten moeten formuleren.

Tenslotte gaat de commissie er unaniem mee accoord dat er een proef wordt genomen met examens tijdens welke bepaalde hulpmiddelen onder bereik van de examina di zijn. Het doel van deze proef is na te gaan, of de kandidaten zo de gestelde vragen beter kunnen beantwoorden en de uitgereikte opdrachten beter kunnen uitvoeren.

5. Het thema dat de commissie het meest heeft bezig gehouden, is het schriftelijk eindexamen geweest.

Van het begin af waren er voor- en tegenstanders van dit examen. Over één zaak is de commissie het echter roerend eens, namelijk dat een mondeling examen gehandhaafd moet blijven als er een schriftelijk examen komt. De argumenten van de voorstanders van een schriftelijk examen zijn vooral dat de kandidaten zich intensiever in een bepaald historische probleem kunnen verdiepen, dat bovendien bepaalde vaardigheden (. b. v. het hanteren van teksten) beter zijn te toetsen, dat vervolgens de kandidaten beter zullen leren betogen en tenslotte dat een centraal schriftelijk examen beter vergelijkbare resultaten zal opleveren.

De tegenstanders werpen vooral op, dat de vrijheid van de leraren zeer aan banden wordt gelegd, als zij hun leerlingen moeten voorbereiden op een bepaalde vorm van schriftelijk eindexamen.

Bovendien stellen zij vast, dat een schriftelijk examen de examinerator niet de gelegenheid biedt om de kandidaat zo goed mogelijk in het rechte spoor te houden.

Tenslotte zijn zij van mening dat de beoordeling van een "centraal" schriftelijk eindexamen buitengewoon moeilijk is. Verder is het voor hen een vraag of een schriftelijk examen "objectiever" is dan een mondeling, zeker als er geen goede normeringsmogelijkheden voor de correctie zijn.

Uiteindelijk werd de commissie het eens over het volgende:

uitgaande van het feit dat het schriftelijk examen ter tafel is gebracht is de konsekwentie daarvan dat er met een dergelijke vorm van examen geëxperimenteerd moet worden. Op deze wijze kunnen voor- en tegenstanders elkaar

met bewijzen trachten te overtuigen. Vervolgens besloot de commissie een experiment met een schriftelijk eindexamen te adviseren, echter op basis van vrijwilligheid en als de praktische bezwaren die er aan vastzitten opgeheven kunnen worden. Zo mogen de kandidaten niet de dupe worden van het experiment.

Nadat de uitgangspunten aldus waren bepaald, kwam de commissie tot de volgende conclusies:

A. HET SCHRIFTELIJK EINDEXAMEN.

De commissie stelt voor een proef te nemen met de vorm waarin een schriftelijk eindexamen geschiedenis van de laatste vijftig jaar zou kunnen worden afgenomen. Bij gebleken resultaat zal hier een periode op volgen, waarin een schriftelijk examen facultatief wordt gesteld.

Hierbij zal worden getoetst of een kandidaat kan komen tot een logische opbouw van een historisch betoog, kritisch kan kennis nemen van textuele informatie en of hij historische verschijnselen kritisch kan waarderen. De kandidaat mag hierbij hulpmiddelen gebruiken.

Bij een schriftelijk examen kunnen dus alleen onderwerpen uit de laatste halve eeuw aan de orde komen.

De commissie brengt drie mogelijkheden 2) voor een dergelijk examen naar voren, waaraan eventueel nog meer toegevoegd kunnen worden.

1. voorbeeld: bijlage 7; de kandidaat kiest één uit een reeks van onderwerpen; elk onderwerp heeft een reeks van vragen die onderling verbonden zijn en die alle moeten worden beantwoord (de beantwoording van de vragen geeft dus een kijk op het "totaal-inzicht" van de examinandus; vandaar ook de eis van innerlijke samenhang van de vragen);
2. voorbeeld: bijlage 7; de kandidaat kiest één uit een reeks van onderwerpen. De vragen bij ieder onderwerp bestaan uit
 - a. een reeks van sterk gerichte vragen;
 - b. een betoogvraag, die beantwoord moet worden aan de hand van een bijgeleverde tekst. Het antwoord moet een behoorlijke lengte hebben. Alle vragen moeten beantwoord worden.
3. voorbeeld: bijlage 6; de kandidaat krijgt de keuze uit een aantal in begrijpelijk Nederlands gestelde teksten en dient alle daarbij behorende vragen te beantwoorden.

De commissie is van mening, dat de proefperiode de mogelijkheden 1, 2 en 3 afzonderlijk getoetst moeten worden om een goede evaluatie van de resultaten mogelijk te maken. In de experimentele fase moeten naar de mening van de commissie alle mogelijkheden aan de kandidaten gepresenteerd worden, zodat er op

het examenformulier een aantal opdrachten komt te staan, waarin de mogelijkheden 1, 2 en 3 opgenomen zijn. Hieruit kiest de kandidaat dan één onderwerp. De commissie stelt voor de tijdsduur van het examen te stellen op uiterlijk 2½ uur.

B. HET MONDELING EXAMEN.

Naast hetgeen onder A. is gesteld drukt de commissie de overtuiging uit dat een mondeling examen onmisbaar is. Bij dit mondeling examen komen in elk geval één of meer bijzondere onderwerpen aan de orde.

Bovendien kunnen onderwerpen uit de laatste halve eeuw aan de orde komen, hetzij als uitvloeisel van het schriftelijk examen (dit in geval men nog nadere inlichtingen wil hebben), hetzij als van zelf voortkomend uit één der bijzondere onderwerpen.

De commissie acht het van zeer groot belang, dat de kandidaat op het mondeling examen in de gelegenheid gesteld wordt een niet onderbroken historisch betoog te leveren van 5 à 10 minuten. Bovendien dient er de mogelijkheid te zijn dat de kandidaat zich gedurende enige tijd prepareert op het examen, waarbij hij van hulpmiddelen gebruik mag maken. De commissie ziet wederom drie mogelijkheden voor een mondeling examen.

1. het traditionele examen met dien verstande dat er ruimte is voor een betoog van de kandidaat (zie bijlagen 8 en 9 en wat de vorm betreft ook 10 en 11)
2. een examen waarbij de kandidaat zich tevoren gedurende 20 minuten mag prepareren op een betoog, waarvan het onderwerp hem door de examinerator is opgegeven. De kandidaat mag hierbij gebruik maken van hulpmiddelen en zijn aantekeningen mag hij op het examen raadplegen.
Het examen begint met dit betoog, waarna het examen verder een "klassiek" verloop kan hebben.
Ook is het mogelijk de kandidaat te laten kiezen uit b.v. drie onderwerpen voor een betoog, waarna verder de hierboven beschreven procedure gevolgd wordt.
3. een examen met één tekst als uitgangspunt; preparatie en hulpmiddelen als onder 2. (zie bijlagen 1 t/m 5).

De commissie is van mening, dat de leraar volledig vrij moet zijn in het kiezen van het type examen dat hij de kandidaat laat doen.

Tenslotte stelt de commissie voor de genoemde mogelijkheden voor een mondeling examen zo spoedig mogelijk te laten opnemen in een nieuw examenreglement, dit voorval met de bedoeling om zo snel mogelijk ervaring op te doen met nieuwe examineer-methoden.

Mocht dit voorstel worden overgenomen, dan wil de commissie het huidige regle-

ment nog een aantal jaren laten bestaan naast het nieuwe.

De commissie stelt voor de tijdsduur van het examen te stellen op 30 minuten.

Noten uitgangspunten; inhoud en vorm van het eindexamen.

- 1) Eén commissielid constateert dat z. i. slechts sprake is van beperking van de vrijheid van die leraren die de in de laatste alinea van punt 3 genoemde vaardigheden niet van wezenlijke betekenis achten voor het onderwijs dan wel deze vaardigheden ondanks hun grote betekenis niet op het eindexamen wensen te toetsen.
- 2) Door één der subcommissies is nog een vierde mogelijkheid naar voren gebracht, namelijk dat de kandidaat één of twee onderwerpen moet kiezen uit een totaal aantal, bij voorbeeld 8. Bij deze onderwerpen staat een aantal vragen, gedifferentieerd naar moeilijkheid. De kandidaat behoeft niet alle vragen te hebben beantwoord om een maximale waardering te krijgen. In het eindrapport hoopt de commissie ook van deze vorm een voorbeeld te geven.

AANTEKENINGEN

RAAD VAN ADVIES

Prof. Dr. J. C. Boogman (Univ. Utrecht), Prof. Dr. A. E. Cohen (Univ. Leiden)
Prof. Dr. A. F. Manning (Univ. Nijmegen), Prof. Dr. A. B. Breebaart (G. U.
Amsterdam) Prof. Dr. W. J. Wieringa (V. U. Amsterdam), Prof. Dr. E. H. Waterbolk
(Univ. Groningen), Dr. J. L. P. Brants (inspecteur VHMO), J. W. Fossen (Hfd. insp.
Kweekschool).

KERNCOMMISSIE

Drs. G. A. J. Giezeman, Dirk van Voorburglaan 16, Voorburg Tel. 070-868123,
Voorzitter: algehele leiding en universitaire cursussen.

Drs. J. C. Visser, Antonie Duyckstraat 66, Den Haag, Tel. 070-55671.

1e Vice-Voorzitter: conferenties.

Dr. M. T. J. van der Vorst, Spotvogellaan 35, Den Haag, Tel. 070-685609,

2e Vice-Voorzitter: beleid collegedagen.

Mej. J. J. Ruitenbergh, Kijkduinsestraat 990, Den Haag, Tel. 070-257990

1e secretaris, interne zaken.

J. C. M. Greep, Middelweg 104, Wassenaar, Tel. 01751-6387, 2e secretaris:
organisatie en administratie van de collegedagen.

H. van Unnik, Pomonaplein 21, Den Haag, Tel. 070-680355, penningmeester,
postrekening 527314, t. n. v. penningmeester Commissie Postacademiale Vorming
der V. G. N., te 's-Gravenhage.

De bijdrage voor de deelnemers aan de postacademiale colleges bedraagt f. 10,-,
voor de leden van de V. G. N. en f. 15,- voor niet-leden.

LEDEN MET ZELFSTANDIGE TAKEN

Dr. J. Swart, Industrieweg 26, Assen, Tel. 05920-3006, portefeuilles.

Drs. R. H. Cools, Zijdeweg 57, Wassenaar, Tel. 01751-8215, publicaties.

KRINGSECRETARIATEN

Alkmaar: Honthorstlaan 19,

Arnhem: Rembrandtlaan 31, Velp,

Breda: Biesdonkweg 65,

Goes: Valckeslotlaan 89,

Den Haag: Kijkduinsestraat 990,

Heerlen: Leenderkapelweg 27, Schaesberg,

Leeuwarden: Altenastreek 21, Dokkum,

Rotterdam: Pr. Julianalaan 49,

Venlo: Groenstraat 244,

Amsterdam: Titiaanstraat 33',

Den Bosch: Buxtelseweg 48, Vught,

Eindhoven: Kruisakker 76,

Groningen: Vondellaan 138,

Haarlem: Da Costalaan 46, Driehuis,

Hengelo: Frerikshuislaan 113, Almelo,

Maastricht: Passementsmakersdreef 30,

Utrecht: Boreelstraat 21, Hilversum,

Zutphen: Deventerweg 58,

Zwolle: Stevinstraat 9.

MAATSCHAPPIJLEER

voor VWO en HAVO

W. Langeveld, pol. soc. drs.

HOE LEVEN WIJ, inleiding tot de leer der samenleving

f 9.95, 5e druk

voor MAVO

G. d'Olivat en Drs. W. Langeveld

LEVEN EN LATEN LEVEN, een maatschappijleer voor de mavo-school

f 7.25, 2e druk

Drs. W. Langeveld,

DIAREEKSSEN VOOR DE MAATSCHAPPIJLEER EN DE MAATSCHAPPELIJKE FORMING

Uitgave in samenwerking met de Projectie Onderwijs Centrale te Hilversum.

	aant. dia's		bij bestelling	
	z/w	kl.	los	reeks
1 Kleding en Mode	68	19	f 85.90	f 69.10
2 Costuumgeschiedenis	—	23	f 34.80	f 28.35
3 Sociaal-stereotypen	18	—	f 15.15	f 12.10
4 Rasvooroordelen	59	—	f 49.60	f 39.65
5 Reclame	23	4	f 25.40	f 20.40
6 Nationaal-socialisme	60	—	f 50.40	f 40.35
7 Industriële vormgeving	34	16	f 52.10	f 42.—
8 Kinderspel	15	27	f 53.45	f 43.35
9 Evolutie	24	32	f 69.25	f 56.15
10 Eskimo's	42	6	f 44.35	f 35.65

Handleiding bij reeks 1 (1 t/m 6) f 13.—

Handleiding bij no. 7 f 3.15; no. 8 f 2.35; no. 9 f 1.85; no. 10 f 1.30

*De series kunnen niet zonder de bijbehorende Handleiding worden geleverd.
Presentexemplaren kunnen wij noch van de dia's, noch van de Handleidingen aanbieden.*

De reeksen gaan vergezeld van methodische toelichtingen en uitwerking. (Toelichting van de per beeld aangeboden problematiek.)

Aan een vaste volgorde is de docent bij het gebruik van de dia's niet gebonden. (Daarom worden ze niet als filmstrook, maar los ingeraamd, geleverd.) Hij zal uit het materiaal een selectie kunnen maken, passend bij het niveau en de leeftijd van zijn leerlingen.

J. MUUSSES NV

— POSTBUS 13 —

PURMEREND

levering ook via de boekhandel

ONZE EEUW

Geschiedenisleerboek voor de h.a.v.o.-top

door Drs. A. C. Niemeijer

en Drs. F. J. Schmit

3e druk - geb. f 15,—

Beoordeling:

Een boek, dat zich houdt aan de belofte in zijn titel *Een Leerboek*. En ik zag dat al aan het begin, een uitstekend leerboek, dat ik voor eigen gebruik dikwijls hoop te raadplegen.

Het boek geeft goed gedoseerde algemene beschouwingen. Ik vind zo'n hoofdstuk V over Crisis der zekerheden bepaald knap geschreven. Dit is voor jonge mensen begrijpelijk. Het is aangeboden leerstof, waarmee de een wel wat meer zal doen dan de ander. Maar het is de juiste vorm van voorstellen in een boek, dat als leerboek wil gelden.

Naast algemene beschouwingen geeft het boek (gelukkig!) ook voldoende feitenkennis, waaraan men houvast heeft. Wie dit zijn pupillen te leren geeft, kan er zeker van zijn, dat hij ze over de laatste halve eeuw tenminste een goed chronologisch overzicht meegeeft.

Tenslotte, en ook dat is een grote verdienste van dit boek, het neemt in geen enkel onderdeel de allure aan van hier moeten we even dieper op ingaan. Maar het bereidt de mogelijkheid daartoe wel voor. Onderwerpen over capita selecta zijn er gemakkelijk te vinden. Misschien komen de schrijvers daar nog wel eens toe, aansluitend bij dit boek.

De uitgever heeft het op aantrekkelijke wijze uitgegeven. Mooi papier, prettige druk, verzorgde illustraties.

Mijn overtuiging is, dat de schrijvers het h.a.v.o. onderwijs een goede dienst hebben bewezen.

(Weekblad)

ONZE EEUW

is een uitgave van THIEME - ZUTPHEN

Tel. 05750-3843* (levering ook via de boekhandel)